Centrum pre štúdium kresťanstva

Studia Christiana

Vol. 6

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Bratislava : Chronos
2011

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

St. Adalbert – Saint, Era and Cult

Vydalo
Vydavateľstvo Chronos v Bratislave
v spolupráci s Centrom pre štúdium kresťanstva
v edícii Studia Christiana, vol. 6

2011 Bratislava

© Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Autori: Dániel Bagi, Ivan Gerát, Miroslav Glejtek, Rastislav Kožiak, Richard Marsina, Vincent Múcska, Imrich Nagy, Jaroslav Nemeš, František Oslanský, Tomasz Ossowski, Jakub Pátek, Beáta Pinterová, Anna Pobóg-Lenartowicz, Eva Veselovská

Texty z poľštiny preložila Gabriela Zaťková (3.1, 3.2 a 4.3)

Recenzenti:
prof. PhDr. Ján Lukačka, PhD.
PhDr. Ján Steinhübel, CSc.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0016-07
Vychádza za podpory vedeckého grantu VEGA č. 1/0628/08: Svätý Vojtech. Hagiografické legendy o svätom Vojtechovi

© Chronos

Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovakia

Fotografia na obale knihy: *Sv. Vojtech na gotickom krídlovom Oltári Panny Márie (okolo r. 1485) z Kostola sv. Heleny v Arnutovciach.* Zdroj: Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit, Zentrum Mittelalterforschung, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Krems an der Donau. Ďakujeme dr. Elisabeth Vavra a dr. Františkovi Oslanskému.

ISBN 978-80-89027-35-4

OBSAH

1 Úvod
(Rastislav Kožiak) 9

2 Svätý Vojtech a Uhorsko

2.1 Sv. Vojtech a Ostrihom *(Richard Marsina)* 11
2.2 O misii Bruna z Querfurtu v Uhorsku *(Vincent Múcska)* 23

3 K počiatkom svätovojtešského kultu

3.1 Najstaršie Životy sv. Vojtecha. Vitae s. Adalberti *(Anna Pobóg-Lenartowicz)* 33
3.2 Sv. Vojtech v ranom stredoeurópskom dejepisectve *(Dániel Bagi)* ... 55
3.3 Obrazová legenda v Hnezdne – reprezentácia osobnej identity sv. Vojtecha *(Ivan Gerát)* 63
3.4 Svätovojtešský kult v Cáchach v stredoveku *(Jaroslav Nemeš)* 75

4 K vývoju svätovojtešského kultu v stredoveku a novoveku

4.1 Kult sv. Vojtecha a Slovensko v stredoveku *(František Oslanský)* 89
4.2 Kult sv. Vojtecha v ostrihomskej liturgickej tradícii. O immarcescibilis rosa *(Eva Veselovská)* 110
4.3 Sermones de sancto Adalberto v poľskom stredovekom kazateľstve *(Tomasz Ossowski)* 140
4.4 Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze *(Miroslav Glejtek)* 149
4.5 Kult Piatich svätých bratov a jeho vybrané prejavy v barokovej maľbe 18. storočia *(Jakub Pátek)* 159

5 Sv. Vojtech v modernej historiografii

5.1 Sv. Vojtech na dvore kniežaťa Gejzu v maďarskej a slovenskej historiografii *(Beáta Pinterová)* 171
5.2 Obraz sv. Vojtecha v modernej maďarskej historiografii *(Imrich Nagy)* 177

6 Záver
(Rastislav Kožiak) 187

Pramene a literatúra

Archívne pramene 189
Edície prameňov 190
Monografie a zborníky 196
Štúdie a články 203

Register

Miestny register 215
Menný register 221

3.2

Sv. Vojtech v ranom stredoeurópskom dejepisectve

Svätý Vojtech nepochybne patrí k tým svätcom, ktorí významne vplývali aj na svojich súčasníkov, aj na ďalšie generácie v dejinách. Celý jeho život ho spája na jednej strane s dvoma najdôležitejšími činiteľmi súdobého civilizovaného sveta: s pápežom a rímskym cisárom, a na strane druhej s novými dynastiami, ktoré vznikli v 10. storočí v strednej Európe: s Piastovcami, s Arpádovcami a Přemyslovcami.[211] Nečudo teda, že o pestovanie jeho kultu sa dbalo predovšetkým v cisárskom milieu a v kráľovských kruhoch, čiže v kniežacích kruhoch nových stredoeurópskych dynastií, a sv. Vojtech sa v istom zmysle včlenil aj do dynastickej historiografie Uhorska, Poľska i Čiech, a tiež stredovekej Svätej rímskej ríše.

Tento príspevok, ktorý nespočíva – až na isté nepatrné miesta – na vlastných výsledkoch výskumu autora týchto riadkov, prináša odpovede na nasledujúce otázky: odkiaľ, akou cestou sa informácie dostali do troch stredoeurópskych dynastických kruhov, čo obsahujú dostupné informácie o sv. Vojtechovi v prvých naratívnych dielach napísaných na dvoroch Arpádovcov, Piastovcov a Přemyslovcov, a napokon ako sú použité zápisky vzťahujúce sa na sv. Vojtecha vzhľadom na to, aby tieto diela splnili svoj účel.

Niet pochýb, že spisy o živote a utrpení sv. Vojtecha vznikli veľmi skoro, hneď po jeho smrti a pochádzajú z pera nie jedného, ale prinajmenšom dvoch autorov.

Bezprostredne po smrti pražského biskupa bol napísaný jeho prvý Život. Historiografická tradícia, idúca v šľapajach Georga Heinricha Pertza, pripisuje toto dielo Jánovi Canapariovi a ako miesto jeho vzniku sa vo vede akceptuje Rím, presnejšie kláštor sv. Bonifáca a Alexia na Aventíne.[212] Takéto stanovisko zaujala Jadwiga Karwasińska, ktorá obrovskú časť svojej vedeckej práce venovala filologickej problematike a rukopisnej tradícii Životov biskupa-mučeníka.[213]

[211] SOMORJAI, Ádám (ed.). *Közép-Európa Szentje : Adalbert (Vojtech – Wojciech – Béla). Válogatott tanulmányok*. Budapest : Magyar Egyháztörténeti Encyklopédia Munkaközössége, 1994.

[212] Vita s. Adalberti Episcopi. Vita Posterior auctore Iohanne Canapario. In PERTZ, Georg Heinrich (ed.). *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum IV*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1841 (repro 1981), s. 581-595; VOIGT, Heinrich Gisbert. *Adalbert von Prag : Ein Beitrag zur Geschichte der Kirche und des Mönchtums im zehten Jahrhundert*. Westend; Berlin : Verlag der Akademischen Buchhandlung (W. Faber & Co.), 1898; LABUDA, Gerard. *Święty Wojciech. Biskup – męczennik, patron Polski, Czech i Węgier*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004.

[213] *Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita Prior*. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 2*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1969; Tá istá: Państwo polskie w przekazach hagiograficznych XI-XII. wieku. In TYMIE-

Tu však treba ešte dodať, že nedávno Johannes Fried[214] a jeho žiak Jürgen Hoffmann vyjadrili k tejto otázke inakšie stanovisko: títo erudovaní bádatelia sa už roky snažia dokázať, že Vita prior vznikol najskôr v Aachene alebo v Lutychu, a profesor J. Fried sa okrem toho pousiloval stotožniť autora tohto životopisu s lutyšským biskupom Notkerom.

Štúdie Johannesa Frieda, venované tejto otázke, a kniha Jürgena Hoffmanna o problematike miesta vzniku prvého Života sv. Vojtecha vzbudili medzi poľskými medievistami živý záujem, pričom treba podotknúť, že zatiaľ čo napríklad Jerzy Strzelczyk uvítal stanovisko obidvoch nemeckých bádateľov,[215] Gerard Labuda veľmi ostro kritizoval ich tézy.[216] Keďže je problematika autorstva a miesta vzniku prvej legendy o biskupovi-mučeníkovi zložitá, nemožno k tejto otázke zaujať stanovisko. Aj preto nie, lebo doposiaľ okrem recenzií nevyšli práce, ktoré by na základe prameňov analyzovali tézy týchto dvoch nemeckých bádateľov. Treba však povedať, že napriek diskusiám okolo prvenstva rukopisov Životov sv. Vojtecha, niet pochýb o tom, že Vita prior s. Adalberti, ktorý sa začína slovami „Est locus...“, bol podkladom neskorších spisov o sv. Vojtechovi.

Druhý Život o pražskom biskupovi, ktorý sa zachoval v dvoch redakciách, pochádza z pera Bruna z Querfurtu.[217] Keďže tento Život a rovnako aj rozprávanie o piatich bratoch pustovníkoch[218] a tiež Brunov list cisárovi Henrichovi II.[219] vznikli po smrti Ota III. a pod vplyvom zmenených politických podmienok v dobe Henricha II., možno si všimnúť, že najväčší rozdiel medzi prvým Životom a textami, ktorých autorstvo sa pripisuje Brunovi z Querfurtu, spočíva v tom, že tieto sú voči politike rímskeho cisárstva skeptické a rímsku politiku Ota III. zatláčajú do úzadia .[220]

Najviac sa diskutuje o podmienkach vzniku tretieho pôvodného prameňa o živote a utrpení sv. Vojtecha, tzv. Liber de passione Martyris, ktorý sa nezachoval ako separátny text. O jeho existencii sa však zmieňuje niekoľko ďalších prameňov,

NICKI, Kazimierz (ed.). *Początki państwa polskiego. Księga tysiąclecia. Tomus 2, Społeczeństwo i kultura*. Poznań : Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1962, s. 233-244.

[214] FRIED, Johannes. Gnesen, Aachen, Rom. Otto III. und der Kult des hl. Adalbert. Beobachtungen zum älteren Adalbertsleben. In BORGOLTE, Michael (ed.). *Polen und Deutschland vor 1000 Jahren. Die Berliner Tagung über den „Akt von Gnesen“.* (Europa im Mittelalter. Abhandlungen und Beiträge zur historischen Komapratistik 5). Berlin : Akademie Verlag, 2002, s. 235-279; HOFFMANN, Jürgen. *Vita Adalberti. Früheste Textüberlieferungen der Lebengeschichte Adalberts von Prag*. Essen : Klartext, 2005.

[215] STRZELCZYK, Jerzy (rec.). *Jürgen Hoffmann, Vita Adalberti. Frühere Textüberlieferungen der Lebensgeschichte Adalberts von Prag. Europäische Schriften der Adalbert-Stiftung-Krefehl, Bd. 2, Essen 2005*. In *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 2006, č. 55, s. 116-117.

[216] LABUDA, Gerard. W sprawie autorstwa i miejsca napisania „Żywotu pierwszego” świętego Wojciecha. In *Studia Źródłoznawcze*, 2004, roč. 42, s. 115-130.

[217] Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita altera. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 2*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1969, s. 1-41 (redactio longior), 43-69 (redactio brevior).

[218] Vita quinque fratrum eremitarum (seu) vita vel passio Benedicti et Johannis sociorumque suorum auctore Brunone querfurtensi. In KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 3*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1973.

[219] Ed. J. Karwasińska. In *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 2*, s. 97-106.

[220] K životu a pôsobeniu Bruna z Querfurtu por. WENSKUS, Reinhard. *Studien zur historisch – politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt*. Münster; Köln : Böhlau, 1956.

ktoré vznikli počas 11. storočia alebo na prelome 11. a 12. storočia, a svedčí o tom aj v Kronike Galla Anonyma zachovaný jej nadpis. Zlomok tohto teoretického textu obsahuje nám známa Passio s. Adalberti; a ten má byť – podľa súčasnou vedou akceptovaného stanoviska – skráteninou spisu „Liber de passione Martyris", ktorý vznikol ešte v prvej polovici 11. storočia.[221] Autorstvo tejto Passio sa dlho pripisovalo taktiež Brunovi z Querfurtu, až kým Reinhard Wenskus ešte v 50. rokoch 20. storočia neuverejnil svoju dodnes smerodajnú prácu o Brunovi z Querfurtu. Vďaka jeho zisteniam už dnes vieme, že táto Passio vznikla pravdepodobne ešte pred rokom 1031, azda ešte za čias Boleslava Chrabrého na poľskom dvore. Pokiaľ ide o jej obsah, mala sa vracať k optimistickému ladeniu životopisu, ktorý sa začína slovami „Est locus", a znovu priaznivo vykresliť rímsku politiku Ota III.[222]

Ďalej sa v tejto práci zameriame na súvislosti medzi raným stredoeurópskym dejepisectvom a hagiografickými dielami o sv. Vojtechovi. Hľadajúc spoločné činitele vo vývine písomníctva v tomto kúte Európy, môžeme vidieť, že na jednej strane sa prvé naratívne výtvory objavujú v týchto troch krajinách takmer súčasne, a to na prelome 11. a 12. storočia, a na strane druhej sú aj analistika, aj dejepisectvo úzko späté s kráľovskými, prípadne s kniežacími dvormi, a tieto diela vyhovujú predovšetkým požiadavkám, zámerom a vkusu vládnucej dynastie a podriaďujú sa bezprostredným záujmom panovníkov. Z diel napísaných o dejinách Arpádovcov, Piastovcov a Přemyslovcov spomenieme v tomto príspevku tri, a to konkrétne Kroniku českú Kosmasa Pražského,[223] Uhorskú kroniku[224] a Kroniku Galla Anonyma.[225] Keďže je však Uhorská kronika ako výtvor veľmi problematická, lebo predstavuje v istom zmysle skôr kompilát textov od 11. do 14. storočia, treba sa zaoberať aj hagiografiou sv. Štefana,[226] ktorá vznikla medzi rokom 1083 a koncom 11. storočia a z ktorej boli určité zmienky prenesené taktiež do neskorších vrstiev Uhorskej kroniky. Tak teda hľadajúc zmienky o sv. Vojtechovi v dejepisectve, vždy treba mať na zreteli, že nachádzané informácie o sv. Vojtechovi slúžia predovšetkým úče-

[221] Relevantné vydanie v *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum XV/2.* Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888, s. 705-707. Maďarské vydanie s komentárom: Adalbert prágai püspök szenvedéstörténete. Prekl. a komentár Gábor Thoroczkay. In KRISTÓ, Gyula (ed.). *Az államalapítás korának írott forrásai.* Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1999, s. 99-101; Pasja z Tegernsee. In *W kręgu żywotów św. Wojciecha.* Red. Jan Andrzej Spież. Tyniec; Kraków : Wydawnictwo Benedyktynów, 1997, s. 135-157.

[222] WENSKUS, Reinhard. Brun von Querfurt und die Stiftung des Erzbistums Gnesen. In *Zeitschrift für Ostforschung*, 1956, č. 5, s. 237-239.

[223] Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. Bertold Bretholz. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series. Tomus II.* Berlin : Weidmann, 1923.

[224] Chronici Hungarici compositio seculi XIV. Ed. Alexander Domanovszky. Scriptores rerum Hungaricarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery, tomus I. Budapest 1937, reprint 1999, s. 219-505.

[225] Galli Anonymi chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. In MALECZYŃSKI, Karol (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus II.* Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 1952, tiež: *Gesta Principum Polonorum – The Deeds of the Princes of the Poles.* Eds. János M. Bak, Urszula Borkowska, Giles Constable, Gábor Klaniczay. Translated and annotated by Paul W. Knoll and Frank Schaer, with a preface by Thomas N. Bisson. Central European Medieval Texts, vol. 3. Budapest; New York : Central European University Press, 2003.

[226] Legenda Sancti Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta. Ed. Emma Bartoniek. *Scriptores rerum Hungaricarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery, tomus II.* Budapest 1938, reprint 1999, s. 377-440.

lom *pro domo*, to znamená, že sú určené dvorskej spoločnosti, ktorá je príjemcom týchto naratívnych diel. Zmienky súvisiace s pražským biskupom možno rozdeliť do troch skupín: ide najmä o informácie, ktoré sa týkajú života, kariéry a smrti sv. Vojtecha, t.j. sú priamo prevzaté a použité z jedného z jeho životopisov, potom sú také, ktoré sa nepriamo podieľajú na vytváraní vlastnej dynastickej histórie, a buď majú alebo nemajú bezprostrednú súvislosť so životom a s utrpením tohto svätca, a tretiu skupinu tvoria tie, čo sa vzťahujú na jeho svätosť, presnejšie na jeho schopnosť prejaviť sa ako svätec, a vyhovujú teda skôr všeobecným literárnym kritériám.

Do prvej kategórie patria takmer všetky informácie o sv. Vojtechovi, ktoré sa nachádzajú v Kosmasovej Kronike českej. On sám, a ako kontrolný prameň aj Gallus Anonymus, uvádza, že roku 1038 knieža Břetislav I. obsadil Hnezdno a zobral odtiaľ relikvie sv. Vojtecha.[227] Táto udalosť poukazuje na to, že medzi Přemyslovcami, ktorí boli zodpovední za vyvraždenie Slavníkovcov na konci 10. storočia,[228] rástla potreba začleniť osobu i kult sv. Vojtecha do svojich dejín. Spolu s relikviami bývalého pražského biskupa bol z Hnezdna odcudzený aj rukopis, ktorý mal obsahovať prvý Život sv. Vojtecha, ako sa po Jadwige Karwasińskej nedávno vyjadril taktiež Gerard Labuda.[229] Bez ohľadu na to, či sa v Prahe na začiatku 12. storočia nachádzal donesený exemplár prvého Života sv. Vojtecha alebo jeho ďalší exemplár, Kosmas Pražský čerpal informácie z nejakého písomného prameňa o sv. Vojtechovi, lebo jeho rozprávanie o udalostiach spätých s týmto mučeníkom sa opiera o text Životov, ktoré vznikli pred sto rokmi.[230] Zároveň je nepochybné, že Kosmas prepracoval čiastočne mu známe príbehy o pražskom biskupovi a vyhol sa najmä tým podrobnostiam, ktoré boli Přemyslovcom nemilé.

Zatiaľ čo v Kosmasovom prípade niet pochýb o tom, že správy o poľskom období účinkovania sv. Vojtecha prevzal z prameňov, ktoré boli o ňom napísané, situácia okolo kroniky Galla Anonyma je o čosi zložitejšia. Neznámy majster, dejepisec kniežaťa Boleslava III. Krivoústeho, spomína biskupa-mučeníka v prvej knihe svojej kroniky, keď rozpráva o prvých činoch Boleslava Chrabrého. Vykresľuje tu dve udalosti, ktoré sa týkajú sv. Vojtecha: jeho prijatie, a tiež vykúpenie jeho tela kniežaťom Boleslavom Chrabrým, ako aj vo vedeckých kruhoch mnohokrát diskutovaný opis hnezdnianskeho zjazdu.[231] Pokiaľ ide o opisy prijatia sv. Voj-

[227] Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, II, c. 2, s. 84-85; Galli Anonymi chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum, I, c. 19; Por. tiež KRZEMIEŃSKA, Barbara. *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století*. 2. vyd. Praha : Garamond, 1999, s. 167-169.

[228] K udalostiam na prelome 10. a 11. storočia v Čechách pozri ŽEMLIČKA, Jozef. Das Přemysliden-Geschlecht an der Wende vom 10. zum 11. Jahrhundert. In *Der Tschechische Staat um 1000, seine Herrscher und Ökonomik. Internationales Symposium, Praha 9-10. Februar 1999*. Ed. Petr Sommer (= Colloquia mediaevalia Pragensia 2). Praha : Filosofia, 2001, s. 79-91; SLÁMA, Jiři. Počátky českého státu. In SOMMER, Petr (ed.). *České země v raném středověku*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 30-52.

[229] LABUDA, W sprawie autorstwa, s. 128-129.

[230] Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, I, s. 41-52.

[231] Galli Anonymi chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum, I, c. 6: *Ipse [scil. Boleslaw Chrobry] eciam in longa peregrinacione et a sua rebelli gente Bohemica multas iniurias perpessum ad se venientem cum magna veneratione suscepit eiusque predicacionibus fideliter et institucionibus obedivit. [...] Postea vero corpus ipsius ab ipsis Prusis Bolezlauus auri pondere comparavit et in Gneznen metropoli condigno honore collocavit. [...] Illud quoque memorie commendandum estima-*

techa v Poľsku, prípadne odkúpenia a prenesenia jeho tela, tu si treba všimnúť, že sa pravdepodobne opierajú o opis prvého Života sv. Vojtecha, prípadne o text stratenej Passio. Svedčia o tom najmä filologické súvislosti, na ktoré poukázal už Reinhard Wenskus vo svojej klasickej práci o Brunovi z Querfurtu.[232]

Ešte zložitejšie je to s opisom hnezdnianskeho zjazdu. K opisu toho, čo sa udialo medzi Otom III. a Boleslavom Chrabrým, existuje veľmi bohatá literatúra a sú prinajmenšom tri vetvy interpretačných prístupov.[233] V tomto príspevku sa nemôžeme podrobne zaoberať problematikou hnezdnianskeho zjazdu, ale vzhľadom na jej hlavné zameranie treba povedať, že tejto časti Gallovej kroniky budeme venovať väčšiu pozornosť v ďalšej časti tohto príspevku, pri opise zmienok o svätosti sv. Vojtecha v stredoeurópskych naratívnych dielach.

Čo sa týka pravdepodobných textových výpožičiek z jedného zo životopisov sv. Vojtecha, treba nakoniec krátko spomenúť Uhorskú kroniku.

Ako sme už povedali, táto kronika, odborne nazývaná kompozíciou kroník 14. storočia, nie je jednoliatym textom. Táto skladba zo 14. storočia predstavuje zhrnutie skorších kroník napísaných v dvorskom prostredí.[234] Zmienka o uhorskom pobyte sv. Vojtecha[235] je interpoláciou z druhej polovice 13. storočia a opiera sa predovšetkým o informácie uvedené v hagiografii sv. Štefana z konca 11. storočia. Pokiaľ ide o obsah týchto informácií o sv. Vojtechovi v Uhorsku, ešte sa k nim neskôr vrátim, tu však treba dodať, že o itinerári, respektíve o pôsobiskách biskupa-mučeníka informuje Legenda maior, ako aj Legenda Hartviciana, napísaná v 90. rokoch 11. storočia.[236] Pretože ide o jedinú pasáž, ktorá sa líši od ďalších záznamov o pobyte sv. Vojtecha v Uhorsku, môžeme len pripúšťať, že zmienka poukazujúca na zámer a účel putovania pražského biskupa do Pruska sa opiera o poznatky, ktoré pochádzajú zo skoršej hagiografie sv. Vojtecha.

Keď prejdeme k druhej otázke, ktorá znie: ako slúži osoba, kariéra a utrpenie sv. Vojtecha utváraniu dynastického povedomia Piastovcov, Přemyslovcov a Arpádovcov, musíme konštatovať, že všetky tri dynastie dbali na to, aby bol sv. Vojtech zakomponovaný do ich vlastnej dynastickej mytológie.

Tu sa vrátime ku Kosmasovi a spomenieme Přemyslovu víziu po jeho príchode k Libuši, v ktorej na trón povolaný sedliak hovorí o dvoch zlatých olivách, o *Maior*

mus, quod tempore ipsius Otto Rufus imperator ad sanctum Adalbertum orationis ac reconciliationis gratia simulque gloriosi Bolezlaui cognoscendi famam introivit, sicut in libro de passione martiris potest propensius inveniri.

[232] WENSKUS, Brun von Querfurt, s. 243-244.

[233] LABUDA, Gerard. Der „Akt von Gnesen" vom Jahre 1000. Bericht über die Forschungsvorhaben und -ergebnisse. In *Questiones Medii Aevi Novae. Vol. 5.* Warszawa : Wydawnictwo DiG, 2000, s. 145-188; por. MICHAŁOWSKI, Roman. *Zjazd gnieźnieński Religijne przesłanki powstania arcybiskupstwa gnieźnieńskiego.* Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.

[234] Por. *Képes Krónika – Millenniumi Magyar Történelem. Források.* Ed. János Bollók. Budapest : Osiris Kiadó, 2004, najmä s. 243-245 (Obrázková kronika. Preložil János Bollók. Red. László Veszprémy a Kornél Szovák).

[235] Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, c. 38, s. 295: *Introivit ergo primo Deodatus de comitibus Sancti Seuerini de Apulia, qui fundator extitit monasterii de Tata et parator. Iste etiam cum Sancto Adalberto Pragensi episcopo sanctum regem Stephanum baptizavit, cuius quidem monasterii nomen pro eo Tata appellatur, quia cum beatus rex Stephanus ipsius nomen ob reverentiam non exprimeret, sed eum Tata appellaret, abolitum est nomen Deodati, sed Tata extitit vocitatus.*

[236] Legenda Maior, c. 5, s. 381, resp. Legenda Hartviciana, c. 4, s. 407: *…et eodem anno beatus episcopus Adalbertus causa predicandi verbi dei Prusciam ingressus, ibi palma martyrii coronatus est.*

Gloria a *Exercitus Consolatio*.[237] Keďže v tejto pasáži textu, kde je výraz *exercitus consolatio* samozrejme prevzatý zo životopisu sv. Vojtecha od Bruna z Querfurtu, ide o donáciu Prahy, podľa mňa je nepochybné, že objavenie sa sv. Vojtecha vedľa sv. Václava znamená, že sa bývalý pražský biskup stal jedným z patrónov přemyslovskej ríše aj napriek tomu, že bol vo svojej dobe v Čechách nejednoznačne hodnotený. V Kosmasovom ponímaní boli dvaja mučeníci Přemyslovcov – vlastným bratom zavraždený Václav a pohanskými Prusmi zabitý Vojtech-Adalbert – dvoma ideologickými piliermi přemyslovskej dynastie. O požiadavke dynastie Přemyslovcov vystavať na sv. Vojtechovi vlastnú dynastickú mytológiu svedčí podľa mňa skutočnosť, že – ako už bolo povedané – roku 1038 Břetislav I. ukoristil z Hnezdna svätcove relikvie, čo poukazuje na to, že zakomponovanie pražského biskupa do dejín dynastie sa začalo už pred vznikom Kosmasovej kroniky.

Pokiaľ ide o vzťah medzi dynastickými zámermi a kultom sv. Vojtecha, tu sa treba vrátiť ku Gallovi a k jeho opisu hnezdnianskeho zjazdu. Neberúc teraz do úvahy rôzne interpretácie v literatúre, ktorá sa zaoberá touto udalosťou, jasne vidíme, že hlavným cieľom príchodu Ota III. do Hnezdna bolo navštíviť svätcov hrob; povedané slovami jedného znamenitého nemeckého medievistu, ide tu o to, že sa dvaja priatelia stretli nad hrobom tretieho. V strede Gallovho opisu stojí teda sv. Vojtech, ktorého hrob sa v istom zmysle stal mocenským centrom Piastovcov. Okrem opisu hnezdnianskych udalostí svedčí o tom aj záver Gallovho diela. Ako vieme, Boleslav Krivoústy, ktorý sa vrátil z putovania po Uhorsku po odstránení jeho brata Zbignieva, zavŕšil svoju púť u sv. Vojtecha, t.j. pri jeho hrobe, čo dáva celému dielu určitý rámec, veď od neho sa predsa odvíjajú kresťanské dejiny Piastovcov a samovláda Krivoústeho sa stáva skutkom pod patronátom bývalého biskupa.[238]

Využitie sv. Vojtecha na potreby dynastie sa objavuje aj vo svätoštefanských legendách. Aj v legende väčšej, aj v legende napísanej biskupom Hartvikom, autori hagiografie prvého uhorského kráľa pripisujú pokrstenie arpádovskej dynastie sv. Vojtechovi.[239] Posledné výskumy však ukázali, že Gejzu a jeho rodinu pokrstil pravdepodobne sv. Bruno-Prunwald roku 972.[240] Avšak zmienka, ktorá pripisuje

[237] Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, I, c. 9, s. 19: *Hac in urbe olim in futurum binae aureae ascendent olivae, quae cacumine suo usque ad septimum penetrabunt coelum, et per totum mundum signis et miraculis coruscabunt. Has in hostiis et muneribus colent et adorabunt omnes tribus terrae Boemiae nationes reliquae. Una ex his vocabitur Major Gloria, altera Exercitus Consolatio.*

[238] Galli Anonymi chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum, III, c. 25: *Cum tali devocione spiritali, talique veneracione temporali Bolezlauus de sua peregrinacione remeavit; neque tamen in regnum suum rediens vitam penitentis habitumque peregrinacionis abnegavit, sed ad seplulchrum usque beati martiris Adalberti, pascha Domini celebraturus, cum eodem peregrinacionis proposito perduravit.*

[239] Legenda maior, c. 5, s. 380-381, resp. Legenda Hartviciana, c. 4, s. 406: *Nascitur interea predictus a domino principis filius, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur novit dominus. Hunc deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis sue veritatem intinxit et susceptor eius fuit. Nomen sibi inpositum est Stephanus, quod alienum a consilio dei non credimus, Stephanus quippe Grece, coronatus sonat latine. Ipsum quod et in hoc seculo deus voluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper permanentis redimere decrevit ad percipiendum iugis indeficientem gloriam.*

[240] VESZPRÉMY, László. Der Hl. Adalbert im wissenschaftlichen Gesprach ungarischer Historiker. In *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, 1999, č. 40, s. 87-102. K problematike pozri tiež GRZESIK, Ryszard. Węgierski etap misji św. Wojciecha. In *Święty Świe-*

tento cirkevný obrad Vojtechovi, svedčí o tom, že ako sa počas 11. storočia aj v Poľsku, aj v Čechách zväčšil dejinný význam sv. Vojtecha, rovnako tak sa stalo aj v Uhorsku a dynastia Arpádovcov ho v určitom zmysle zakomponovala do svojich vlastných dejín. Asi môžeme tiež konštatovať, že pripisovanie obrátenia pohanského rodu Arpádovcov svätcovi-mučeníkovi mohlo vyhovovať požiadavkám iniciátorov napísania legiend o sv. Štefanovi, tzn. v prípade Hartvikovej legendy požiadavkám kráľa Kolomana, ktorý sa videl pokračovateľom politického programu sv. Štefana. Takto obrátenie na vieru vykonal taký človek, ktorý položil svoj život za vieru, a tým odôvodnil kanonizáciu uhorského kráľa, ktorého svätosť nekorenila v mučeníckej smrti, ale v samotnom životopise.

Okrem týchto dvoch foriem výskytu sv. Vojtecha v dielach napísaných v kruhoch stredoeurópskych dynastií treba venovať pozornosť aj jeho tretiemu variantu.

V tejto práci sme už konštatovali, že Kosmas Pražský nazýva sv. Vojtecha *Exercitus Consolatio*. Tento výraz, ktorý sa dá asi najlepšie preložiť ako potecha voja, jasne poukazuje na stredovekú literárnu konvenciu, podľa ktorej svätcom pripadne zaujímavá rola.

Widukind z Corvey zaznamená, že v bitke pri Augsburgu vojsko Ota I. Veľkého zvíťazilo nad pohanskými Maďarmi pomocou svätej kopije sv. Mórica.[241] Od toho času je v literatúre badateľné, že sa svätcom pripisuje určitá úloha: pomáhajú panovníkom v boji. Podľa typológie Františka Grausa sa to deje troma spôsobmi: na bojisku sa zjavuje buď sám svätec v ľudskej podobe, alebo jeho relikvia, alebo sa boj rozpúta na sviatok daného svätca.[242]

Pokiaľ ide o rolu sv. Vojtecha v koncepcii Kosmasa Pražského, podľa mňa jasne vidno, že *Exercitus Consolatio* poukazuje na to, že vo vtedajších Čechách panovala takáto mienka o všeobecnej úlohe sv. Vojtecha, z dvoch hlavných svätcov dynastie Přemyslovcov pripadla takáto rola Vojtechovi.

Trochu inak sa to všetko javí v diele Galla Anonyma. Vieme, že neznámy životopisec Boleslava III. Krivoústeho má vo svojom diele viac svätcov, konkrétne piatich. Z nich plnia podobnú funkciu Panna Mária, sv. Vavrinec a sv. Vojtech. Ten sa dokonca zjavuje v celej svojej podobe a prenasleduje pohanských Pomoranov z nejakého hradiska.[243]

Na záver treba konštatovať, že v prvých historických dielach, ktoré vznikli v strednej Európe počas 11. storočia, pripadla sv. Vojtechovi určitá úloha, ktorá má podľa môjho názoru tri rôzne formy.

V prípade Kosmasa a Galla Anonyma nemáme žiadne pochybnosti o tom, že mali určité poznatky o živote a miestach pobytu sv. Vojtecha. Mohli poznať prvé

rad i jego czasy : materiały z sympozjum naukowego w Tropiu 10-11 lipca 1998 / pod red. Stanisława Pietrzaka. Nowy Sącz : Civitas Christiana, 2001, s. 136-157.

[241] Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum Saxonicarum libri III. In HIRSCH, Paul - LOHMANN, Hans-Eberhard (eds.). *Monumenta Germaniae Historica.* Scriptores *rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, 60.* Hannoverae 1939, III, 47, 129.

[242] GRAUS, František. Der Heilige als Schlachtenhelfer – Zur Nationalisierung einer Wundererzählung in der mittelalterlichen Chronistik. In JÄSCHKE, Klaus-Urlich - WENSKUS, Reinhard (eds.). *Festschrift für Helmut Beumann zum 65. Geburtstag.* Sigmaringen : Jan Thorbecke Verlag, 1977, s. 330-348.

[243] Galli Anonymi chronicae et gesta ducum sive principum Polonorum, II, c. 6: *Apparuit namque quidam super album equum Pomeranis armatus, qui gladio eos extracto territabat...*

Životy napísané o sv. Vojtechovi, ba dokonca nemožno vylúčiť ani to, že Gall Anonym poznal aj stratenú Passio pražského biskupa. Jednako sa však nedajú doložiť priame filologické spojitosti medzi Životmi sv. Vojtecha a hagiografiou sv. Štefana, hoci sa nedá vylúčiť, že rozšírením kultu sv. Vojtecha po celej Európe sa informácie z jeho životopisov mohli dostať aj na uhorský dvor.

Osobnosť a svätosť sv. Vojtecha sa však použili na dynastické účely. Najmarkantnejšie to vidno u Galla a Kosmasa, zatiaľ čo hagiografia sv. Štefana chybne pripisuje pokrstenie prvého uhorského kráľa sv. Vojtechovi. V tomto prípade treba vidieť, že rola sv. Vojtecha v dejepisectve a v uhorskej hagiografii vôbec nie je taká dôležitá ako v českej alebo v poľskej. Príčinou je predovšetkým skutočnosť, že v Uhorsku sa po roku 1083 utváral vlastný kult dynastických svätcov, a ich kult sa aj vybudoval, a to spôsobilo, že sv. Vojtech zohral v dvorskom dejepisectve len druhoradú úlohu.